

Lokaal herdenken en vieren

Onderzoek onder burgers en gemeenten

Harmen Binnema en Dieter Verhue

juni 2008

Inhoud

	Samenvatting	1
1	Inleiding	5
2	Activiteiten op 4 en 5 mei	6
2.1	Frequentie van de activiteiten	6
2.2	Datum en tijdstip van de activiteiten	7
2.3	Locatie van de herdenkingsactiviteiten	8
2.4	Organisatie van de activiteiten	9
2.5	Informatievoorziening	12
3	Deelname aan de activiteiten	14
3.1	Het volgen van de herdenking en viering op televisie	14
3.2	Deelname aan de activiteiten volgens burgers	15
3.3	Deelname aan de activiteiten volgens gemeenten	16
3.4	Meedoen aan het Bevrijdingsvuur	17
3.5	Redenen om wel of niet deel te nemen	18
3.6	Belangstelling voor de herdenking en viering	20
3.7	Status van Bevrijdingsdag	21
4	De rol van het Nationaal Comité 4 en 5 mei	23
	Bijlagen	
	Onderzoeksverantwoording	

Samenvatting

Inleiding

In veel Nederlandse gemeenten vinden op 4 en 5 mei activiteiten plaats in het kader van de Nationale Dodenherdenking en Nationale Viering van de Bevrijding. Eens in de vijf jaar inventariseert het Nationaal Comité 4 en 5 mei de actuele stand van zaken rond de activiteiten die er in gemeenten plaatsvinden. Op basis van deze inventarisatie wil het Comité een beeld geven van de huidige praktijk rond herdenken en vieren en daarmee inzicht krijgen in de kansen en mogelijkheden die er zijn voor de herdenking en viering in de toekomst.

In het kader van dit onderzoek zijn twee enquêtes uitgevoerd. De beleving van de lokale herdenking en viering door burgers is in kaart gebracht met een enquête onder 967 burgers van 13 jaar en ouder. Het veldwerk voor deze enquête is uitgevoerd van 22 februari tot en met 2 maart 2008. Het perspectief van de gemeenten is gebaseerd op een enquête onder N=230 gemeenten. Het veldwerk voor deze enquête is uitgevoerd van 17 tot en met 29 april 2008.

Activiteiten op 4 en 5 mei

- De gemeenten geven vrijwel zonder uitzondering aan dat ieder jaar een herdenking plaatsvindt (96%). Van de burgers zegt 70% dat in hun gemeente herdenkingsactiviteiten plaatsvinden. Als we ervan uitgaan dat de opgave van de gemeenten de werkelijkheid beter benadert dan die van burgers, lijkt het erop dat burgers niet altijd op de hoogte zijn van de herdenkingsactiviteiten in hun gemeente.
- Op Bevrijdingsdag vinden er volgens de gemeenten minder frequent activiteiten plaats. In 37% van de ondervraagde gemeenten wordt dit jaar Bevrijdingsdag gevierd. Van de burgers geeft 58% aan dat er dit jaar in hun gemeente activiteiten zijn op Bevrijdingsdag. Er is sprake van een overschatting van de activiteiten door burgers in hun gemeenten.
- In ongeveer de helft van de gemeenten is de organisatie van de herdenkingsactiviteiten in handen van één partij en in iets minder dan de helft worden de activiteiten door twee partijen georganiseerd. Wanneer de organisatie in handen van één partij is, is dit meestal het plaatselijke 4 en 5 mei comité of de gemeente. Gaat het om twee partijen, dan komen de combinaties gemeente en plaatselijk 4 en 5 mei comité, en gemeente en een andere partij (bijvoorbeeld een lokale stichting of sportvereniging) het meest voor.
- Vergeleken met de herdenkingsactiviteiten zijn bij de viering minder vaak het plaatselijke 4 en 5 mei comité of de gemeente betrokken. Sportverenigingen, scholen of lokale stichtingen

spelen vaker een rol bij de organisatie van de viering. De organisatie van bevrijdingsdag is meestal in handen van één partij.

- Welke activiteiten worden er in het kader van de herdenking georganiseerd? In vrijwel alle gemeenten is er een plechtigheid bij een of meer monumenten, waar ook de kranslegging en twee minuten stilte plaatsvinden. Ook is in de meeste gemeenten een herdenkingsbijeenkomst, al dan niet voorafgegaan door een stille tocht. De kranslegging en twee minuten stilte worden ook door burgers vaak genoemd. De stille tocht noemen zij in vergelijking tot de gemeenten echter weinig.
- Volgens de gemeenten waar dit jaar tijdens Bevrijdingsdag activiteiten worden georganiseerd, zijn de meest voorkomende activiteiten concert en muziek, spelletjes en sport en het ophalen en in de gemeente ontsteken van het Bevrijdingsvuur. Burgers noemen vooral een rommelmarkt of bazar en een programma voor kinderen.
- De informatie over zowel de lokale herdenking als de viering ontvangen burgers vooral via lokale en regionale kranten of door in het verleden zelf bij een activiteit aanwezig te zijn geweest. Volgens ongeveer driekwart van de ondervraagden is er voldoende aandacht voor de lokale herdenking en viering.

Deelname aan de activiteiten

- Meer dan de helft van de burgers (57%) volgt de Nationale Dodenherdenking op televisie, terwijl 9% zelf naar een herdenking toe gaat. Ongeveer een derde doet niets speciaals. Bevrijdingsdag wordt aanmerkelijk minder vaak dan de Dodenherdenking op televisie gevolgd.
- Van de ondervraagden doet 59% altijd mee aan de twee minuten stilte tijdens de nationale herdenking en nog eens 28% geeft aan meestal wel mee te doen.
- Van degenen die weten van de herdenking in hun woonplaats heeft de meerderheid in de afgelopen vijf jaar nooit aan deze lokale herdenking meegedaan. Met name de groep van 25-49 jaar heeft in de afgelopen jaren weinig deelgenomen aan de herdenking. Jongeren (13-24 jaar) zijn juist wat vaker bij de herdenking aanwezig geweest. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat scholen en (sport)verenigingen vaak bij de lokale herdenking betrokken zijn.
- Het deel van de burgers dat deelneemt aan activiteiten rondom Bevrijdingsdag is iets groter dan het deel dat aan de dodenherdenking deelneemt. De groep die *ieder jaar* deelneemt is echter even groot als bij de Dodenherdenking. Als we de inschatting van het aantal bezoekers aan de herdenking en viering van de gemeenten vergelijken met de eigen opgave van burgers, lijken burgers hun deelname aan beide activiteiten te overschatten.
- Het ophalen van het Bevrijdingsvuur in Wageningen en het daarna in de eigen gemeente ontsteken, kan op weinig enthousiasme van burgers rekenen. Van de meesten van hen hoeft het

niet zo nodig en zij hebben in elk geval geen plannen om zelf aan het Bevrijdingsvuur mee te doen. Maar ook veel gemeenten doen hier niet aan mee of willen het bij eens in de vijf jaar laten.

- De belangrijkste redenen voor burgers om aan de lokale herdenking mee te doen, zijn het gedenken van de slachtoffers en respect tonen. Dit komt overeen met de betekenis die de meesten in het draagvlakdeel van het Vrijheidsonderzoek geven aan het herdenken op 4 mei. Degenen die niet aan een lokale herdenking meedoen, kijken liever naar de herdenking op televisie of herdenken op hun eigen manier. De andere redenen om niet mee te doen, zijn eerder praktisch dan inhoudelijk.
- De redenen die burgers hebben om mee te doen aan de activiteiten rondom de viering, hebben minder dan bij de herdenking met de betekenis van de dag te maken. Men komt vaak voor de gezelligheid of saamhorigheid en voor het feest. Redenen die meer met de inhoud van Bevrijdingsdag te maken hebben (zoals 'je bewust zijn van de vrijheid') worden ook genoemd, maar veel minder vaak.
- Wie niet meedoet aan Bevrijdingsdag wil het liever op een eigen manier vieren, heeft andere bezigheden of moet werken. In vergelijking met de redenen om niet aan de Dodenherdenking mee te doen, komt vaker naar voren dat men geen zin heeft of dat het programma niet aanspreekt. Een andere opzet van Bevrijdingsdag zal maar voor een beperkt aantal burgers betekenen dat zij dan wel gaan deelnemen, maar burgers noemen wel mogelijkheden om de viering aantrekkelijker te maken. Het meest genoemd zijn een grootsere opzet met meer activiteiten en meer muziek.
- Een groot deel van zowel burgers als gemeenten heeft de indruk dat de belangstelling voor de herdenking gelijk blijft. De gemeenten zijn daarbij positiever gestemd over de belangstelling voor de herdenking: men denkt eerder dat die toeneemt dan afneemt. Bij burgers is het precies andersom en wordt eerder gedacht dat de belangstelling afneemt. Gezien de hogere betrokkenheid van gemeenten bij de organisatie van de herdenking, is hun inschatting waarschijnlijk reëler dan die van burgers.
- Veel gemeenten vinden het lastig in te schatten hoe de belangstelling voor de viering van de bevrijding zich heeft ontwikkeld (39% weet het niet). Dit kan te maken hebben met het feit dat in veel gemeenten Bevrijdingsdag niet jaarlijks wordt gevierd. Vergeleken met Dodenherdenking ziet men in de gemeenten niet zo'n duidelijke toename van de belangstelling voor de viering van de bevrijding.
- Bijna alle ondervraagde burgers vinden dat de lokale herdenking moet blijven bestaan. Eerder zagen we echter dat slechts een klein deel van de burgers de lokale herdenking ook feitelijk bezoekt. Bovendien geven gemeenten aan dat het vooral vertegenwoordigers van de politiek en maatschappelijke organisaties en direct betrokkenen zijn die meedoen aan de lokale herdenking. Om de lokale activiteiten in stand te houden, zal ook de deelname van 'gewone' burgers aandacht moeten krijgen.

- Het belang van de viering van 5 mei wordt door een grote meerderheid van de burgers onderschreven. Bijna negen op de tien vinden dat Bevrijdingsdag in de toekomst moet blijven bestaan. De discrepantie die we bij de herdenking zagen wat betreft de toekomst van lokale activiteiten, speelt ook hier. Mogelijk geldt het bij Bevrijdingsdag nog sterker omdat de betekenis van 5 mei meer op de achtergrond raakt en ook een andere opzet niet tot veel meer deelname zal leiden.

Overige zaken

- In vier op de tien gemeenten is de Nationale Dodenherdenking de enige herdenking. Van de andere herdenkingen wordt met name Veteranendag vaak genoemd (37%). In een aantal gemeenten (29%) vinden op andere momenten herdenkingen plaats, bijvoorbeeld vanwege een gebeurtenis die in de Tweede Wereldoorlog in die gemeente heeft plaatsgevonden.
- Driekwart van de ondervraagde burgers geeft aan dat er in hun gemeente een meer oorlogsmonumenten te vinden zijn. In vergelijking met het feitelijke aantal monumenten in Nederland (ca. 3.300) lijkt de inschatting door burgers daarbij aan de lage kant. Van degenen die aangeven dat er in hun gemeente een of meer monumenten zijn, zegt 44% het verhaal dat bij het monument hoort te kennen.
- Er is bij veel gemeenten onduidelijkheid over de status van Bevrijdingsdag, dat zowel een nationale feestdag is als een algemeen erkende feestdag. Dit is bij niet meer dan 14% van de gemeenten bekend.

Bekendheid en rol Nationaal Comité 4 en 5 mei

- Het Nationaal Comité 4 en 5 mei is bij gemeenten vooral bekend via de website www.4en5mei.nl en het magazine Vier Vrijheid. Over de dienstverlening van het Comité zijn de gemeenten erg te spreken. Voor zover zij nog suggesties hebben voor verbetering, gaat het vooral om het eerder toesturen van informatie, ondersteuning van het lokale 4 en 5 mei comité en meer tips voor een goede invulling van de lokale herdenking en viering.

1 Inleiding

Achtergronden

In veel Nederlandse gemeenten vinden op 4 en 5 mei activiteiten plaats in het kader van de Nationale Dodenherdenking en Nationale Viering van de Bevrijding. Het draagvlak voor herdenken en vieren in Nederland is al jaren onverminderd groot. Uit het Nationaal Vrijheidsonderzoek¹ blijkt dat driekwart van de bevolking waarde hecht aan de jaarlijkse herdenking en viering. Men is tevens van mening dat deze tradities in de toekomst door moeten gaan. Naar de overtuiging van het Nationaal Comité valt en staat die toekomst met de mate waarin burgers in de eigen directe omgeving deel kunnen nemen aan activiteiten.

Eens in de vijf jaar inventariseert het Nationaal Comité 4 en 5 mei de actuele stand van zaken rond de activiteiten die er in gemeenten plaatsvinden. Het doel van deze inventarisatie is het geven van een beeld van de huidige praktijk rond herdenken en vieren en inzicht krijgen in de kansen en mogelijkheden die er zijn voor de herdenking en viering in de toekomst.

In het kader van dit onderzoek zijn twee enquêtes uitgevoerd. De beleving van de lokale herdenking en viering door burgers in kaart gebracht met een enquête onder 967 burgers van 13 jaar en ouder. Het veldwerk voor deze enquête is uitgevoerd van 22 februari tot en met 2 maart 2008. Het perspectief van de gemeenten is gebaseerd op een enquête onder de Nederlandse gemeenten (respons N=230 gemeenten). Het veldwerk voor deze enquête is uitgevoerd van 17 tot en met 29 april 2008. Een uitgebreide veldwerkverantwoording is als bijlage bij dit rapport opgenomen.

De perspectieven van beide groepen op herdenken en vieren worden in dit rapport geïntegreerd weergegeven. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de organisatie van activiteiten op 4 en 5 mei: hoe vaak worden deze georganiseerd, wie organiseert deze en hoe wordt de informatie hierover verstrekt? In hoofdstuk 3 gaan we in op de deelname aan de activiteiten en de motieven om dit wel of niet te doen. In hoofdstuk 4 gaan we in op de bekendheid en de rol van het Nationaal Comité 4 en 5 mei bij de organisatie van het lokale herdenken en vieren door de gemeenten.

Een onderzoeksverantwoording is als bijlage opgenomen.

---

¹ Het Nationaal Vrijheidsonderzoek (Veldkamp, 2008) is te vinden op www.4en5mei.nl/4en5mei/onderzoek/vrijheidsonderzoek.

2 Activiteiten op 4 en 5 mei

In dit hoofdstuk geven we een beeld van de activiteiten die in het kader van de herdenking en viering op lokaal niveau worden georganiseerd. Allereerst gaan we in 2.1 in op de frequentie waarmee activiteiten worden georganiseerd en op de bekendheid hiervan. Daarna gaan we in op de datum en het tijdstip van de activiteiten (2.2), de locatie van de herdenkingsactiviteiten (2.3) en op de partijen die bij de organisatie betrokken zijn (2.4). Tot slot gaan we in paragraaf 2.5 in op de informatievoorziening over beide dagen.

2.1 Frequentie van de activiteiten

Aan burgers is gevraagd of in hun woonplaats activiteiten plaatsvinden op 4 en 5 mei. Aan de deelnemende gemeenten is gevraagd hoe vaak de herdenking en de viering plaatsvinden.

1 | Bekendheid en frequentie activiteiten op 4 en 5 mei

	Dodenherdenking	Bevrijdingsdag
<i>activiteiten op 4 en 5 mei in de woonplaats</i> (N=967 burgers)	%	%
• ja	70	58
• nee	12	19
• weet ik niet	18	22
<i>frequentie waarmee herdenking/viering plaatsvindt</i> (N=230 gemeenten)		
• ieder jaar	96	28
• eens in de vijf jaar	1	37
• andere frequentie	3	35

De gemeenten geven vrijwel zonder uitzondering aan dat ieder jaar een herdenking plaatsvindt (96%). Van de burgers zegt 70% dat in hun gemeente herdenkingsactiviteiten plaatsvinden. Als we ervan uitgaan dat de opgave van de gemeenten de werkelijkheid beter benadert dan die van burgers, lijkt het erop dat burgers niet altijd op de hoogte zijn van de herdenkingsactiviteiten in hun gemeente.

Op Bevrijdingsdag vinden er volgens de gemeenten minder frequent activiteiten plaats: slechts (ruim) een kwart geeft aan dat er ieder jaar activiteiten rond Bevrijdingsdag worden georganiseerd en iets meer dan een derde van de gemeenten zegt eens in de vijf jaar een viering te hebben. Aan de gemeenten die aangeven dat Bevrijdingsdag eens in de vijf jaar plaatsvindt, is specifiek gevraagd of *dit jaar* de bevrijding wordt gevierd (op 5 mei of op een andere datum). Als we deze gemeenten samennemen met de gemeenten die elk jaar Bevrijdingsdag vieren, komt het totale percentage dat dit jaar Bevrijdingsdag viert uit op 37%.

Van de burgers geeft 58% aan dat er dit jaar in hun gemeente activiteiten zijn op Bevrijdingsdag. Als we ervan uitgaan dat de opgave van de gemeenten correct is, overschatten burgers de activiteiten in hun gemeente. Deze overschatting is echter kleiner dan op het eerste gezicht lijkt. Burgers wonen immers vaker in grotere plaatsen (waar vaker activiteiten worden georganiseerd) dan in kleine plaatsen.

Andere herdenkingsactiviteiten

Voor wat betreft de herdenkingsactiviteiten is aan de gemeenten gevraagd of er naast 4 mei ook aandacht wordt besteed aan Veteranendag, 15 augustus (het einde van de Tweede Wereldoorlog), Holocaust Memorial Day of een andere herdenking.

2 | Vinden er in uw gemeente andere herdenkingen plaats?

	gemeenten N=230
	%
• Veteranendag	37
• 15 augustus (officieel einde WO II)	4
• Holocaust Memorial Day	-
• andere herdenking	29
• nee	43

In vier op de tien gemeenten is de Nationale Dodenherdenking de enige herdenking. Van de andere herdenkingen wordt met name Veteranendag vaak genoemd (37%). De herdenking op 15 augustus vindt maar in 4% van de gemeenten plaats, terwijl Holocaust Memorial Day in slechts één van de ondervraagde gemeenten wordt herdacht. In een aantal gemeenten vinden op andere momenten herdenkingen plaats, bijvoorbeeld vanwege een speciale gebeurtenis die in die gemeente in de Tweede Wereldoorlog heeft plaatsgevonden.

De andere herdenkingen zijn met name gerelateerd aan lokale gebeurtenissen, zoals de lokale datum van de bevrijding of gevechten die daar hebben plaatsgevonden. Ook worden specifieke groepen militairen herdacht, zoals de geallieerde strijders of is er een herdenking bij het lokale Indië-monument.

2.2 Datum en tijdstip van de activiteiten

Het moment van de herdenking is volgens de gemeenten vrijwel overal hetzelfde: in 90% van de gemeenten is de herdenking op 4 mei. Het komt ook wel eens voor dat de herdenking al eerder wordt gehouden, in april of in de eerste dagen van mei. Het is mogelijk dat hier dit jaar vaker sprake van is geweest, aangezien 4 mei op een zondag viel en een aantal christelijke gemeenten de herdenking daarom op 3 mei heeft laten plaatsvinden. Een herdenking op een heel ander moment in het jaar is hoogst zeldzaam.

3 | Datum van de activiteiten (opgave gemeenten)

	Dodenherdenking N=226*	Bevrijdingsdag N=78*
	%	%
<i>Datum</i>		
• April	4	9
• tussen 1 en 3 mei / 1 en 4 mei	5	4
• 4 mei / 5 mei	90	73
• andere datum	1	8

* de vraag is alleen voorgelegd aan gemeenten waar een herdenking/viering plaatsvindt

Ook de viering is in het grootste deel van de gemeenten op Bevrijdingsdag zelf. Het komt soms voor dat al in april of op een van de eerste dagen van mei de bevrijding wordt gevierd, terwijl enkele gemeenten een hele andere datum kiezen voor de viering.

4 | Tijdstip van de activiteiten (opgave gemeenten)

	Dodenherdenking N=226*	Bevrijdingsdag N=78*
<i>tijdstip</i>		
• voor 12.00 uur	14	34
• 12.00-18.00 uur	7	28
• 18.00-19.00 uur	14	} 15
• 19.00-20.00 uur	44	
• na 20.00 uur	21	} 18
• hele dag	-	

* de vraag is alleen voorgelegd aan gemeenten waar een herdenking/viering plaatsvindt

Voor wat betreft de herdenking is er een behoorlijke uniformiteit in het tijdstip. De herdenking vindt in tweederde van de gemeenten plaats na 19.00. De meeste activiteiten op Bevrijdingsdag vinden overdag plaats, een deel voor 12.00 en een ander deel tussen 12.00 en 18.00. In ongeveer een op de vijf gemeenten gaan de activiteiten van Bevrijdingsdag de hele dag door.

2.3 Locatie van de herdenkingsactiviteiten

De herdenkingsactiviteiten vinden volgens de gemeenten bijna altijd plaats bij een oorlogsmonument (94%) en soms ook in een kerk (18%). Als andere locaties voor een herdenking worden pleinen in een stad of dorp of de begraafplaats genoemd.

5 | Locatie van herdenkingsactiviteiten (N=230 gemeenten, meer antwoorden mogelijk)

	%
• bij een oorlogsmonument	94
• in een kerk	18
• in een schouwburg/theater/cultureel centrum	3
• anders	3

Aan de burgers is ook gevraagd in welke mate zij bekend zijn met de oorlogsmonumenten in hun woonplaats. Driekwart van de ondervraagde burgers geeft aan dat er in hun gemeente een meer oorlogsmonumenten te vinden zijn. In vergelijking met het feitelijke aantal monumenten in Nederland (ca. 3.300) lijkt de inschatting door burgers echter aan de lage kant.

6 | Is er een oorlogsmonument in uw woonplaats? (burgers, N=967)

	%
• ja, een	46
• ja, meer	30
• nee	10
• weet ik niet	13

Ook de achtergrond van het monument is niet bij iedereen bekend. Van degenen die aangeven dat er in hun gemeente een of meer monumenten zijn, zegt 44% het verhaal dat bij het monument hoort te kennen. Vooral de ouderen (65-plus) zijn op de hoogte van de betekenis van het monument.

2.4 Organisatie van de activiteiten

Bij de organisatie van de activiteiten op 4 en 5 mei zijn vaak meer partijen betrokken. Wie zijn volgens de gemeenten de voornaamste organisatoren van de activiteiten?

7 | Wie, welke partij, organiseert de herdenking in uw gemeente? (meer antwoorden mogelijk)

	Dodenherdenking	Bevrijdingsdag
	N=229	N=86*
	%	%
• de gemeente zelf	58	31
• het plaatselijke 4 en 5 comité	48	29
• de Oranjevereniging	26	31
• andere partij	25	47

* de vraag is alleen voorgelegd aan gemeenten waar dit jaar een viering plaatsvindt

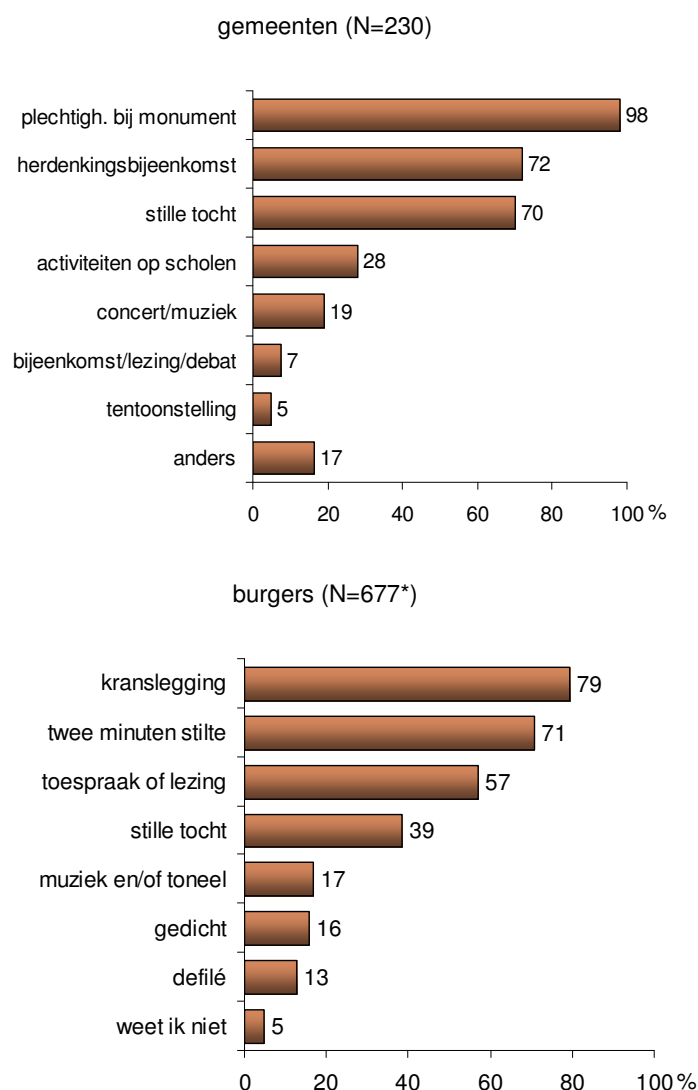
De organisatie van de herdenking ligt in eerste aanleg in handen van de gemeente zelf (58%) en het plaatselijke 4 en 5 comité (48%). In een kwart van de gemeenten heeft de Oranjevereniging een rol in de organisatie. Verder is nog een groot aantal andere partijen betrokken, zoals scholen, kerken, scouting, dorpsverenigingen en verschillende stichtingen.

In ongeveer de helft van de gemeenten (51%) is de organisatie van de herdenkingsactiviteiten in handen van één partij en in iets minder dan de helft (41%) worden de activiteiten door twee partijen georganiseerd. Wanneer de organisatie in handen van één partij is, is dit meestal het plaatselijke 4 en 5 mei comité (40%) of de gemeente (34%). Gaat het om twee partijen, dan komen de combinaties gemeente en plaatselijk 4 en 5 mei comité, en gemeente en een andere partij het meest voor.

Vergeleken met de herdenkingsactiviteiten zijn bij de viering minder vaak het plaatselijke 4 en 5 mei comité en de gemeente betrokken. Partijen als sportverenigingen, scholen of lokale stichtingen spelen vaker een rol bij de organisatie van de viering. De organisatie van bevrijdingsdag is vaker in handen van één partij (66%). Het aantal waarnemingen is te klein om een beeld te geven van de verschillende combinaties van partijen die de viering organiseren.

Voor zowel de Dodenherdenking als Bevrijdingsdag is gevraagd welke activiteiten er op die dagen worden georganiseerd. We hebben zowel aan de gemeenten als de burgers gevraagd om welke activiteiten het gaat.

8 | *Activiteiten tijdens de herdenking (meer antwoorden mogelijk)*

* Deze vraag is alleen voorgelegd aan burgers in gemeenten waar herdenkingsactiviteiten plaatsvinden

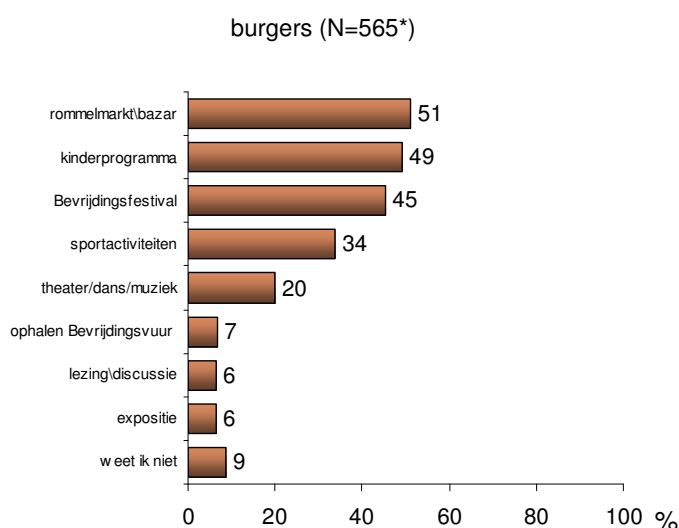
Vrijwel alle gemeenten geven aan dat een plechtigheid bij een of meerdere monumenten (98%) wordt georganiseerd, waar de kranslegging en twee minuten stilte onder vallen. Ook is in de meeste gemeenten een herdenkingsbijeenkomst (72%) al dan niet voorafgegaan door een stille tocht (70%). In ongeveer drie op de tien gemeenten vinden bovendien activiteiten op scholen

plaats. Bij een klein deel van de gemeenten worden culturele activiteiten of lezingen in het kader van de herdenking georganiseerd. Vooral in de grote gemeenten (meer dan 50.000 inwoners) hoort concert en muziek bij de herdenking.

De kranslegging (79%) en twee minuten stilte (71%) worden door burgers gezien als de kern van de herdenkingsactiviteit in de woonplaats. Tijdens de herdenking vindt volgens 57% ook een toespraak of lezing plaats. Opvallend is dat de stille tocht (39%) relatief weinig wordt genoemd in vergelijking met de gemeenten. Muziek en toneel, het voordragen van een gedicht of een defilé komen in de ogen van burgers veel minder vaak voor.

Welke activiteiten worden er georganiseerd voor de viering van de bevrijding? We hebben dit zowel aan de burgers als aan de gemeenten gevraagd. Volgens de 86 gemeenten waar dit jaar activiteiten worden georganiseerd, zijn de meest voorkomende activiteiten concert en muziek, spelletjes en sport en het ophalen en in de gemeente ontsteken van het Bevrijdingsvuur. In onderstaande figuur staan de activiteiten die burgers noemen weergegeven.

9 | Activiteiten tijdens de viering (meer antwoorden mogelijk)

* Deze vraag is alleen voorgelegd aan burgers in gemeenten waar Bevrijdingsdag wordt gevierd

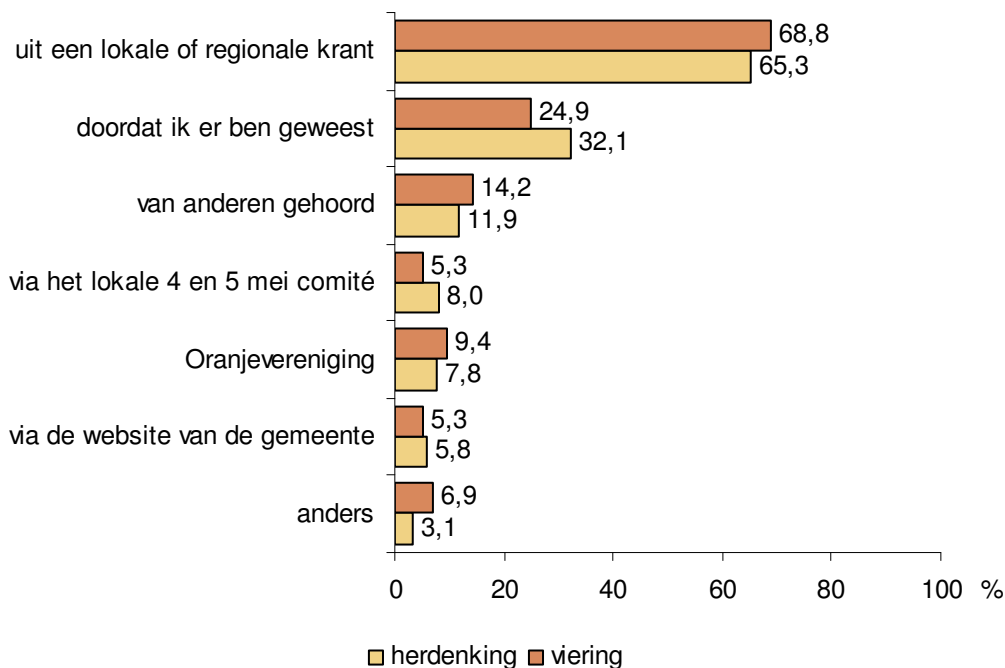
Burgers noemen vooral een rommelmarkt of bazar (51%) en een programma voor kinderen (49%). Bijna de helft noemt bovendien het Bevrijdingsfestival, al vindt dat slechts in een beperkt aantal gemeenten plaats (waar echter wel veel mensen wonen). Op veel plekken zijn ook sportactiviteiten en is er theater, dans of muziek. Niet meer dan 7% geeft aan dat in zijn of haar woonplaats het Bevrijdingsvuur wordt opgehaald.

We zien enkele verschillen tussen het beeld dat burgers en gemeenten hebben bij Bevrijdingsdag. De antwoorden van burgers en gemeenten zijn echter lastig te vergelijken, omdat de vraag en de bijbehorende antwoordcategorieën anders waren en het aantal waarnemingen bij de gemeenten beperkt is.

2.5 Informatievoorziening

De informatie over de herdenking wordt via verschillende kanalen verspreid. Hoe weten burgers wat er tijdens de herdenking en de viering plaatsvindt?

10 | Hoe bent u op de hoogte van de inhoud van de herdenking/programma van de viering in uw woonplaats?

Lokale en regionale kranten (65%) zijn de voornaamste bron van informatie over de herdenking in iemands woonplaats. Daarnaast is een deel op de hoogte omdat men zelf bij de herdenking is geweest (32%). De rol van de overige organisaties, zoals het lokale 4 en 5 mei comité, is kleiner. Bij jongeren (13-24 jaar) verspreidt het nieuws over de herdenking zich vooral via-via, terwijl de groepen van 35 jaar en ouder informatie vaker uit de lokale of regionale kranten halen.

Net als bij de herdenking zijn lokale en regionale kranten voor het programma van de Bevrijdingsdag de belangrijkste bron van informatie. Ook kent men het programma door zelf bij de viering aanwezig te zijn geweest of er van anderen over gehoord te hebben. De voorlichting van de verschillende organisatoren – gemeente, Oranjevereniging, lokaal 4 en 5 mei comité – speelt een kleine rol in de informatie.

Aan de burgers is gevraagd in welke mate men geïnteresseerd is in nieuws over Bevrijdingsdag. Niet meer dan 10% is in sterke mate in dit nieuws geïnteresseerd, maar een aanzienlijk aantal mensen heeft enigszins interesse (66%). Ongeveer een kwart heeft niet of nauwelijks interesse.

11 | In welke mate bent u geïnteresseerd in het nieuws over Bevrijdingsdag? (N=967)

	burgers
	%
• niet of nauwelijks	24
• enigszins	66
• in sterke mate	10

De informatie over de herdenking en viering komt vooral via de media en eigen ervaring. Vinden burgers dat er genoeg aandacht aan deze dagen wordt gegeven?

12 | Wat vindt u van de hoeveelheid aandacht die wordt besteed aan de Dodenherdenking/Bevrijdingsdag in uw woonplaats?

	Dodenherdenking (N=967 burgers)	Bevrijdingsdag (N=967 burgers)
	%	%
• te veel	1	2
• voldoende	73	72
• te weinig	9	11
• weet niet	16	14

De uitkomsten voor beide dagen zijn nagenoeg gelijk. De aandacht is volgens ongeveer driekwart van de burgers voldoende. Maar een klein deel vindt dat er te veel of te weinig aandacht is voor de Dodenherdenking of Bevrijdingsdag.

Met name de groep van 50 jaar en ouder is tevreden over de hoeveelheid aandacht voor de Dodenherdenking. Jongeren (18-24 jaar) geven vaker aan dat zij de aandacht voor Bevrijdingsdag te weinig vinden.

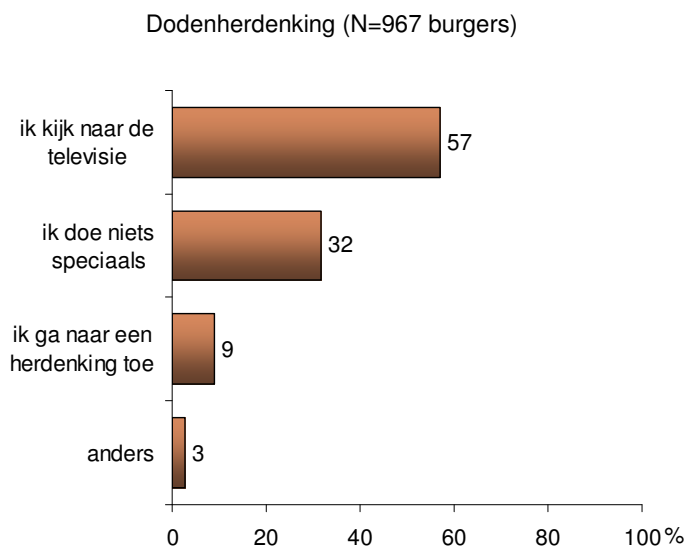
3 Deelname aan de activiteiten

In het vorige hoofdstuk is ingegaan op de activiteiten tijdens de herdenking en viering. Maar in welke mate nemen burgers ook deel aan deze activiteiten? In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de meest passieve vorm van deelname, namelijk het volgen van de herdenking en viering op de televisie (3.1). Daarna gaan we in op de deelname aan activiteiten volgens burgers (3.2) en volgens gemeenten (3.3). In paragraaf 3.4 gaan we specifiek in op deelname aan het bevrijdingsvuur op Bevrijdingsdag, waarna in 3.5 de redenen aan bod komen om wel of niet deel te nemen. In 3.6 beschrijven we hoe belangrijk de activiteiten tijdens de herdenking en viering worden gevonden. Tot slot gaan we in paragraaf 3.7 in op de status van Bevrijdingsdag volgens de ondervraagde gemeenten.

3.1 Het volgen van de herdenking en viering op televisie

Deelnemen aan de herdenking kan op verschillende manieren: door zelf bij een lokale herdenking aanwezig te zijn of een herdenking via de televisie te volgen. Voor de herdenking is gevraagd op welke wijze men hieraan deelneemt. Voor Bevrijdingsdag is gevraagd hoe vaak men deze in de afgelopen vijf jaar op televisie heeft gevolgd.

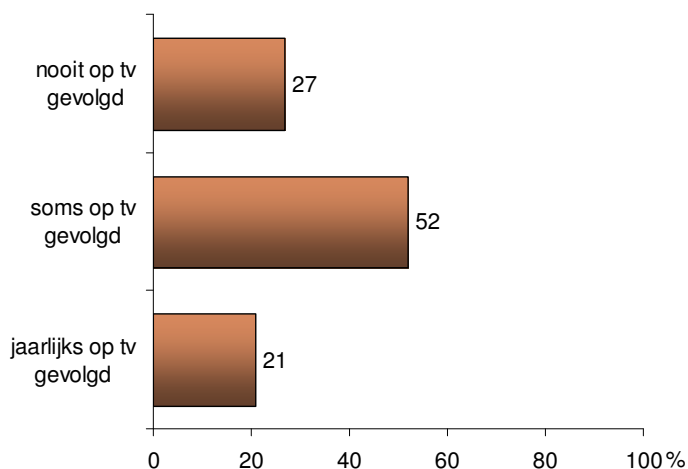
13 | Wat doet u meestal tijdens de Nationale Dodenherdenking op 4 mei?

14 | Hoe vaak heeft u de viering op 5 mei in de afgelopen vijf jaar op televisie gevolgd?

Bevrijdingsdag (N=967 burgers)

Meer dan de helft van de burgers (57%) volgt de Nationale Dodenherdenking op televisie, terwijl 9% zelf naar een herdenking toe gaat. Ongeveer een derde doet niets speciaals. Ouderen (65-plus) geven vaker aan naar een herdenking te gaan, jongeren (13-17 jaar) geven vaker aan niets speciaals te doen op 4 mei.

Het is duidelijk minder een gewoonte om Bevrijdingsdag op televisie te bekijken dan de Dodenherdenking.

Voor de Nationale Dodenherdenking is gevraagd in welke mate men deelneemt aan de twee minuten stilte. Van de ondervraagde burgers doet 59% altijd mee en nog eens 28% geeft aan meestal wel mee te doen. Ook hier zijn het de ouderen (65-plus) die het meest meedoen aan de twee minuten stilte.

3.2 Deelname aan de activiteiten volgens burgers

Van degenen die weten van de herdenking in hun woonplaats heeft de meerderheid (56%) in de afgelopen vijf jaar nooit aan de herdenking meegedaan. Met name de groep van 25-49 jaar heeft in de afgelopen jaren weinig deelgenomen aan de herdenking. Jongeren (13-24 jaar) zijn juist wat vaker bij de herdenking aanwezig geweest. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat scholen en (sport)verenigingen vaak bij de lokale herdenking betrokken zijn.

Het deel van de burgers dat deelneemt aan activiteiten rondom Bevrijdingsdag is iets groter dan het deel dat aan de dodenherdenking deelneemt. De groep die *ieder jaar* deelneemt is echter even groot. Ouderen (65-plus) nemen minder vaak deel aan Bevrijdingsdag.

15 | Hoe vaak heeft u in de afgelopen vijf jaar aan de herdenking/activiteiten op Bevrijdingsdag in uw woonplaats deelgenomen?

	totaal	13-24 jaar	25-49 jaar	50-64 jaar	65 jaar en ouder
	%	%	%	%	%
<i>herdenking</i>					
<i>(N=677 burgers*)</i>					
• jaarlijks	14	14	12	16	17
• soms	30	40	23	32	37
• nooit	56	46	65	52	46
<i>viering</i>					
<i>(N=779 burgers*)</i>					
• jaarlijks	13	10	13	15	11
• soms	45	50	42	52	40
• nooit	43	41	45	34	50

* deze vraag is alleen gesteld aan degenen die aangaven dat er in hun woonplaats activiteiten zijn

Van de burgers kent 44% niemand anders die aan de viering van de bevrijding in de woonplaats heeft deelgenomen. Als men wel anderen kent, zijn dat vooral vrienden, kennissen en burens of familieleden. Het percentage dat *geen* andere deelnemers kent, is bij de Dodenherdenking nog iets groter (57%). Als er wel bekenden zijn die meedoen, gaat het vooral om vrienden, kennissen of burens. Jongeren noemen voornamelijk hun grootouders en ouders, ooms en tantes.

3.3 Deelname aan de activiteiten volgens gemeenten

Aan de deelnemende gemeenten is gevraagd hoeveel mensen aan de herdenkingsactiviteiten en aan de viering op 5 mei deelnemen. Volgens de meerderheid van de gemeenten nemen tussen de 100 en 400 mensen deel aan de herdenkingsactiviteiten. De deelname aan Bevrijdingsdag wordt hoger ingeschat. Voor beide dagen geldt: hoe groter de gemeente, des te groter de deelname aan beide dagen.

De schatting van de gemeenten wijkt fors af van de opgave van eigen deelname door de ondervraagde burgers. Als 14% van de burgers zou deelnemen aan de herdenking in een kleine gemeente, zou het gaan om ruim 2.000 deelnemers. Slechts 1% van de kleine gemeenten (tot 25.000 inwoners) zegt echter dat meer dan 1.000 personen doorgaans deelnemen aan de herdenking. Waarschijnlijk wordt de deelname door een deel van de burgers te hoog ingeschat. We zien dit verschijnsel ook terug bij de inschatting van deelname aan Bevrijdingsdag door burgers en gemeenten.

Een mogelijke verklaring hiervoor is sociale wenselijkheid, waarbij men de frequentie van de eigen deelname wat hoger inschat dan in werkelijkheid het geval is. Een andere mogelijkheid is dat men het begrip deelname ruim opgevat heeft, en hieronder bijvoorbeeld ook deelname aan de twee minuten stilte op een andere locatie (bijvoorbeeld thuis) verstaat.

16 | Hoeveel personen nemen in uw gemeente (doorgaans) deel aan de activiteiten rond de herdenking? (gemeenten, N=229)

	totaal	minder dan 25.000 inwoners	25.000-50.000 inwoners	meer dan 50.000 inwoners
	%	%	%	%
<i>herdenking</i>				
<i>(N=229 gemeenten)</i>				
• minder dan 100 personen	25	31	18	11
• 100-200 personen	28	35	16	22
• 200-400 personen	29	23	37	36
• 400-1000 personen	15	7	29	14
• meer dan 1000 personen	3	1	-	14
• weet niet	2	2	-	3
<i>viering</i>				
<i>(N=86 gemeenten)</i>				
• minder dan 100 personen	17	29	4	17
• 100-200 personen	17	20	22	8
• 200-400 personen	20	29	19	8
• 400-1000 personen	14	6	22	16
• meer dan 1000 personen	13	3	7	33
• weet niet	19	14	26	17

Volgens de gemeenten nemen veel mensen aan een herdenking deel vanuit een officiële functie. Zo zijn er veel vertegenwoordigers van overheid en politiek (volgens 92% van de gemeenten) en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (63%) aanwezig. Daarnaast geven gemeenten aan dat direct betrokkenen (81%) vaker vertegenwoordigd zijn, evenals ouderen (75%) en de jeugd (74%). De burgemeester is altijd bij de herdenking en de wethouders zijn er bijna altijd bij. Voor wat betreft de viering constateren de gemeenten dat vooral de jeugd, ouderen en vertegenwoordigers van overheid en politiek meer aan de viering deelnemen.

3.4 Meedoen aan het Bevrijdingsvuur

Het Bevrijdingsvuur wordt in de nacht van 4 op 5 mei om 0.00 in Wageningen ontstoken. De traditie is dat sporters dit vuur uit Wageningen ophalen om het naar gemeenten door het hele land te verspreiden. Hoe denken gemeenten en burgers over het meedoen aan het Bevrijdingsvuur?

17 | Zou u willen dat uw gemeente aan het Bevrijdingsvuur deelneemt? (N=400*)

	burgers
	%
• ja	18
• nee	51
• weet ik niet	31

* deze vraag is alleen gesteld aan personen wiens gemeente niet aan het bevrijdingsvuur deelneemt

Van de burgers die in een gemeente wonen waar het Bevrijdingsvuur niet wordt opgehaald en ontstoken, vindt 18% dat de gemeente wel mee zou moeten doen, 51% vindt van niet. Slechts 7% van de burgers zou zelf mee willen doen.

Bij de gemeenten is het enthousiasme over het Bevrijdingsvuur niet veel groter. Slechts 4% zou ieder jaar mee willen doen en 6% doet het al elk jaar.

18 | *Zou uw gemeente mee willen doen aan het ophalen van het Bevrijdingsvuur in Wageningen en het ontsteken van het Bevrijdingsvuur in uw gemeente? (gemeenten, N=230)*

	gemeenten
	%
• ja, elk jaar	4
• ja, eens in de vijf jaar	16
• dat doen we al, elk jaar	6
• dat doen we al, eens in de vijf jaar	9
• nee, geen behoefte aan	32
• weet niet	34

Eens in de vijf jaar zou voor sommige gemeenten nog een optie zijn, terwijl 32% er geen behoefte aan heeft. Opvallend is dat veel gemeenten zich niet uitspreken over de vraag of zij aan het Bevrijdingsvuur mee zouden willen doen.

3.5 Redenen om wel of niet deel te nemen

Aan de burgers die jaarlijks aan de herdenking deelnemen, hebben we de open vraag gesteld wat voor hen de belangrijkste reden daarvoor is. De meest gegeven antwoorden hierbij zijn:

- gedenken/herdenken van slachtoffers
- respect tonen/medeleven/solidariteit
- stilstaan bij onrecht dat is aangedaan
- gevoel van vrijheid
- gemeenschapszin
- vanuit de scouting
- verplichting/traditie
- herinnering

Voor de herdenking om de slachtoffers te herdenken en het tonen van respect of medeleven worden vaak genoemd. Dit komt overeen met de betekenis die de meesten aan de Dodenherdenking geven, zoals beschreven in het Draagvlakdeel van het Vrijheidsonderzoek.

Dezelfde vraag is gesteld aan degenen die Bevrijdingsdag hebben bezocht. Door deze groep worden vooral de volgende redenen genoemd:

- gezelligheid/saamhorigheid
- bewust zijn/genieten van vrijheid
- feest

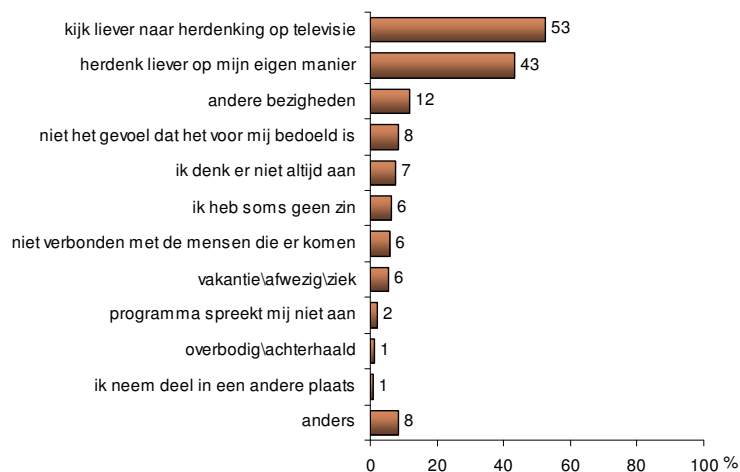
- leuke dag/dagje uit
- herdenken
- traditie
- muziek

Gezelligheid en saamhorigheid steken erboven uit als belangrijkste redenen om mee te doen aan Bevrijdingsdag. Een kleinere groep legt de nadruk op het genieten van de vrijheid en bewustzijn van de waarde van vrijheid, zoals we ook in het Draagvlakdeel over de betekenis van 5 mei zagen.

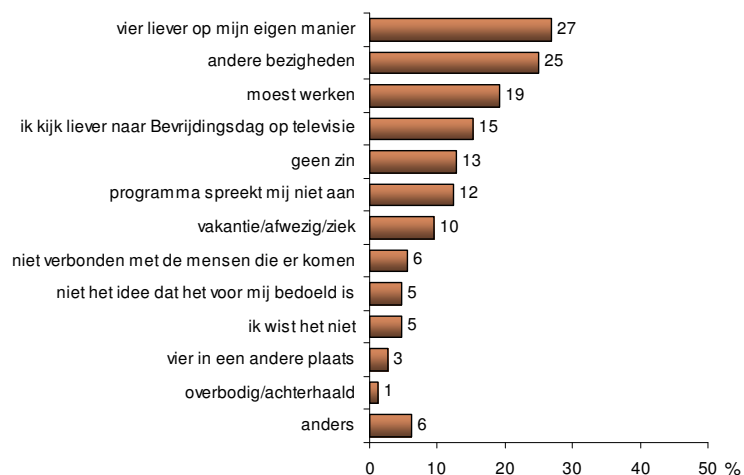
Het grootste deel van de burgers neemt niet of weinig deel aan de lokale herdenking of viering. Waarom doen zij dit niet?

19 | Wat is voor u de belangrijkste reden om niet aan deze herdenking/viering deel te nemen?

Dodenherdenking (N=581 burgers)

Bevrijdingsdag (N=682 burgers)

Voor de meesten is de reden om niet of weinig aan de lokale herdenking mee te doen, dat men er de voorkeur aan geeft de herdenking op de televisie te volgen. Ook geven verschillende ondervraagden aan liever op hun eigen manier te herdenken. Er zijn weinig mensen die inhoudelijke bezwaren hebben tegen de herdenking, eerder gaat het om praktische redenen zoals andere bezigheden of op vakantie zijn, geen zin hebben of er niet aan denken. Met name de ouderen (50-plus) geven aan dat zij liever naar de herdenking op televisie kijken. De 35-49 jarigen noemen vaker als reden dat zij niet het gevoel hebben dat de herdenking ook voor hen bedoeld is (15%).

De belangrijkste reden voor het niet deelnemen aan Bevrijdingsdag is dat mensen het liever op hun eigen manier vieren (27%). Daarnaast worden andere bezigheden (25%) en werk (19%) genoemd. Evenals bij de Dodenherdenking zijn er eerder praktische bezwaren dan inhoudelijke redenen om niet mee te doen. Vooral de groep tussen 25 en 49 jaar neemt niet deel aan Bevrijdingsdag vanwege werk en andere bezigheden. De jongeren (13-17 jaar) geven vaker aan niet te hebben geweten dat het gevierd werd. Voor de ouderen (50-plus) is de voornaamste reden dat men het graag op een eigen manier wil vieren.

De hoeveelheid aandacht die in de woonplaats aan Bevrijdingsdag wordt besteed, vindt 72% van de burgers voldoende. 11% vindt dat er te weinig aandacht aan word besteed. Een andere opzet van Bevrijdingsdag zou er voor 54% van de burgers niet toe leiden dat men vaker deelneemt. Een kleine groep van 5% geeft aan bij een andere opzet wel vaker mee te zullen doen. Wat zou er volgens hen dan moeten veranderen? De meest genoemde verandering door deze groep is een grootsere opzet en meer activiteiten. Daarnaast worden uiteenlopende mogelijkheden genoemd om de opzet te veranderen, zoals meer muziek, moderniseren, meer gezelligheid of de jeugd erbij betrekken. Deze suggesties zijn indicatief, gezien het geringe aantal mensen dat aangeeft vaker mee te doen bij een andere opzet.

3.6 Belangstelling voor de herdenking en viering

Zowel aan gemeenten als aan burgers in wiens woonplaats een herdenking plaatsvindt, hebben we gevraagd hoe hun indruk is van de ontwikkeling van de belangstelling voor de lokale herdenking.

20 | Hoe staat het volgens u met de belangstelling voor de herdenking in uw woonplaats? (burgers, N=677; gemeenten, N=230)

	burgers	gemeenten
	%	%
• die neemt af	23	3
• die neemt toe	7	32
• die blijft gelijk	43	54
• weet ik niet	26	11

* aan de gemeenten is de vraag als volgt voorgelegd: 'Is de belangstelling voor herdenken in uw gemeenten in de afgelopen 5 jaar toegenomen, gelijk gebleven of afgenomen?'

Een groot deel van zowel burgers als gemeenten heeft de indruk dat de belangstelling voor de herdenking gelijk blijft. De gemeenten zijn daarbij positiever gestemd over de belangstelling

voor de herdenking: men denkt eerder dat die toeneemt dan afneemt. Bij burgers is het precies andersom en wordt eerder gedacht dat de belangstelling afneemt. Gezien de hogere betrokkenheid van gemeenten bij de organisatie van de herdenking, is hun inschatting waarschijnlijk reëler dan die van burgers.

Ook voor Bevrijdingsdag is aan de gemeenten gevraagd hoe de belangstelling zich in de laatste 5 jaar heeft ontwikkeld.

21 | *Is de belangstelling voor viering van de bevrijding in uw gemeente in de afgelopen 5 jaar toegenomen, gelijk gebleven of afgenomen?** (N=230)

	gemeenten
	%
• toegenomen	5
• gelijk gebleven	48
• afgenomen	8
• weet ik niet	39

* deze vraag is alleen in het onderzoek onder gemeenten voorgelegd

Veel gemeenten vinden het lastig in te schatten hoe de belangstelling voor de viering van bevrijding zich heeft ontwikkeld (39% weet het niet). Dit kan te maken hebben met het feit dat in veel gemeenten Bevrijdingsdag niet jaarlijks wordt gevierd. Vergeleken met Dodenherdenking ziet men in de gemeenten niet zo'n duidelijke toename van de belangstelling voor de viering van de bevrijding.

De burgers zijn zeer uitgesproken over het belang van de herdenking op 4 mei: volgens 96% moet de herdenking in zijn of haar woonplaats in de toekomst doorgaan. Deze hoge steun is door alle leeftijdsgroepen heen te vinden. Hoewel niet zo massaal als bij het belang van de herdenking op 4 mei, vindt ook een ruime meerderheid van de burgers (86%) dat de viering van Bevrijdingsdag in de toekomst moet doorgaan.

3.7 Status van Bevrijdingsdag

Er is bij veel gemeenten onduidelijkheid over de status van Bevrijdingsdag, dat zowel een nationale feestdag is als een algemeen erkende feestdag. Dit is bij niet meer dan 14% van de gemeenten bekend.

In 35% van de gemeenten denkt men dat het geen nationale feestdag is en ook geen erkende feestdag, terwijl 27% denkt dat het alleen een nationale feestdag is. Ten slotte is het volgens 8% een algemeen erkende feestdag.

---

22 | Wat is de status van de viering van de bevrijding op 5 mei? (N=230)

	gemeenten
	%
• het is geen jaarlijkse nationale feestdag en ook geen algemeen erkende feestdag	35
• het is een jaarlijkse nationale feestdag, net als Koninginnedag	27
• het is een jaarlijkse nationale feestdag en ook een algemeen erkende feestdag	14
• het is een algemeen erkende feestdag, net als Tweede Kerstdag, Tweede Paasdag, Pinksteren en Hemelvaart	8
• weet niet	16

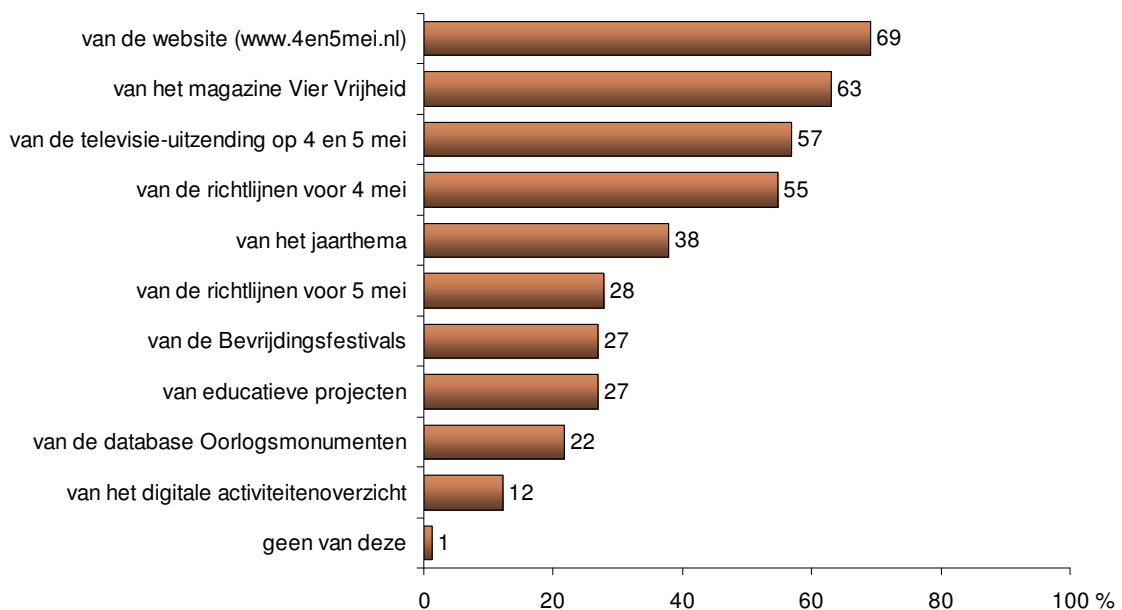
In de meeste gemeenten (63%) is niets vastgelegd over de frequentie waarmee herdenken en vieren in de gemeente aan bod komen. Eén op de acht gemeenten heeft wel iets vastgelegd in een raadsbesluit en dat heeft dan met name betrekking op de herdenking.

4 De rol van het Nationaal Comité 4 en 5 mei

Hoe goed kennen de gemeenten het Nationaal Comité 4 en 5 mei en wat vinden zij van de dienstverlening van het Comité?

23 | Waarvan kent u het Nationaal Comité 4 en 5 mei? (gemeenten, N=230)

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei kennen de gemeenten vooral via de website en van het magazine Vier Vrijheid. Ook is het Comité bekend dankzij de televisie-uitzendingen op 4 en 5 mei en de richtlijnen die het opstelt voor de herdenking op 4 mei. Het digitale activiteitenoverzicht is nog het minst bekend bij de gemeenten.

De meerderheid van de gemeenten heeft geen suggesties voor het Comité of geeft aan tevreden te zijn over de huidige dienstverlening. Voor zover er suggesties worden gedaan, zijn die heel verschillend:

- informatie over het programma en het thema eerder aanleveren;
- meer ondersteuning van het lokale 4 en 5 comité;
- tips voor activiteiten en manieren om te herdenken;
- meer scholenprojecten, ook vanwege de meivakantie;
- meehelpen aan bekendheid publiciteit rondom de lokale activiteiten;
- pleiten voor 5 mei als vrije dag voor iedereen.

Bijlagen

Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

Vragenlijst

Door Veldkamp is een conceptvragenlijst opgesteld voor zowel het Vrijheidsonderzoek als het onderzoek onder gemeenten. In nauw overleg met het Nationaal Comité 4 en 5 mei is de vragenlijst definitief gemaakt. De invulduur van het Vrijheidsonderzoek bedroeg gemiddeld 33 minuten, bij het onderzoek naar de lokale herdenking en viering was het gemiddeld 13 minuten.

Methode

Voor de gegevensverzameling voor het Vrijheidsonderzoek onder burgers is gebruik gemaakt van onze database TNS NIPObase CASI. Dit is een database van huishoudens die over een pc en een modem beschikken en die zich bereid hebben verklaard aan onderzoek mee te werken. Met behulp van hun pc vullen deze personen met enige regelmaat (d.w.z. circa 1x per maand) de aan hen elektronisch toegestuurde vragenlijsten in. De interviews vinden plaats via de 'self-completion methode'. Het invullen van de vragenlijsten gebeurt offline. Het modem van de respondenten wordt daarbij uitsluitend als verzendmedium gebruikt.

De gemeenten zijn via een web-enquête (CAWI) ondervraagd. Het onderzoek is geïntroduceerd met een brief aan het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente. Deze brief is uit naam van het Nationaal Comité 4 en 5 mei verstuurd. In de brief werd verwezen naar een pagina op de website www.4en5mei.nl waarop de enquête geplaatst was. Met behulp van een voor iedere gemeente uniek wachtwoord kon men toegang tot de vragenlijst krijgen.

Steekproef en veldwerk

Bij het Vrijheidsonderzoek is uitgegaan van het ondervragen van 900 Nederlanders van 13 jaar en ouder voor zes leeftijdscategorieën met eenzelfde aantal waarnemingen (150 per categorie). Dat betekent dat de jongste leeftijdscategorieën sterk zijn oververtegenwoordigd (13-17 jaar en 18-24 jaar). Hierdoor is het mogelijk om per onderscheiden leeftijdscategorie uitspraken te doen.

Er is een steekproef uit TNS NIPObase getrokken van N=1.284. Het veldwerk is uitgevoerd van 22 februari tot en met 2 maart 2008. Van de benaderden hebben N=967 deelgenomen aan het onderzoek, waarmee de respons uitkomt op 75%. De netto steekproef is op een aantal kenmerken (sekse, leeftijd, opleidingsniveau, grootte huishouden, regio en stedelijkheidsgraad) vergeleken met landelijke cijfers (volgens de Gouden Standaard) en waar nodig herwogen. Het resultaat is dat we kunnen spreken van een representatieve steekproef op deze achtergrondkenmerken.

Voor het onderzoek over de lokale herdenking en viering zijn alle gemeenten in Nederland benaderd (N=441). Het veldwerk is uitgevoerd van 17 tot en met 19 april 2008. Van de aangeschreven gemeenten hebben N=230 deelgenomen aan het onderzoek, waarmee de respons uitkomt op 52%. De verdeling van kleine, grote en middelgrote gemeenten in de netto steekproef komt zeer goed overeen met de landelijke verdeling en ook de landelijke spreiding wijkt niet af van die van alle gemeenten in Nederland. Hoewel het theoretisch mogelijk is dat de

respons afwijkt van de respons (bijvoorbeeld meer doen tijdens de herdenking of viering), zijn er geen aanwijzingen dat hier in het onderzoek sprake van is.

Wijze van rapporteren

In het rapport zijn de resultaten weergegeven in afgeronde percentages, waarbij percentages met de eerste decimaal ≥ 5 naar boven zijn afgerond en percentages met een decimaal < 5 naar beneden. Indien hierdoor bij optelling kolom- of rijtotalen groter of kleiner dan 100% ontstonden, dan zijn deze *niet* gecorrigeerd. Bij de figuren en tabellen zijn de letterlijke teksten van de voorgelegde vragen opgenomen, tenzij het gaat om uitsplitsingen naar verschillende groepen of samenvoeging van verschillende vragen.